

Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Sendt inn via høringsportal

Oslo, 30. november 2020

INNSPILL: HANSLINGSPLANEN OM BÆREKRAFTARBEIDET I NORGE

Norsk Eiendom er bransjeforeningen for ca. 250 eiendomsutviklere og -forvaltere fra hele landet. Vi er deres viktigste talerør og pådriver. Vi er glade for at regjeringen ønsker å lage en handlingsplan for bærekraftarbeidet i Norge.

Norsk Eiendom har utviklet en bærekraftsstrategi for eiendomsbransjen, med konkrete anbefalinger for hvordan næringen kan omstille seg sosialt, miljømessig og økonomisk. Sammen med Grønn Byggallianse står vi også bak *Eiendomssektorens veikart mot 2050*, som er en del av regjeringens arbeid med *Grønn konkurransekraft*.

Når regjeringen skal lage en handlingsplan er vi derfor særlig opptatt av at den blir:

- a) **Mest mulig konkret** - både hva regjeringen skal foreta seg og hva bedriftene bør gjøre.
- b) **Sikrer omstilling** i både næringslivet og blant forbrukere gjennom sektorvise veikart etter modellen fra Grønn konkurransekraft.
- c) **Harmonerer med andre krav.**

MÅLGRUPPE OG MÅL

Målgruppen bør være:

- Regjering/Storting
- Kommuner/fylkeskommuner
- Bedrifter
- Forbrukere

I vårt hørings svar vil vi fokusere på bedriftene og eiendomsbransjen, men både rammevilkårene og kundenes etterspørsel vil være avgjørende for å sikre en bred omstilling av næringslivet.

Handlingsplanen bør være sektorspesifikk med helt konkrete mål.

Norsk Eiendom har utviklet en bærekraftstrategi for eiendomsbransjen, i tillegg til en svært operativ oversettelse av bærekraftsmålene for enkeltbedrifter. De relevante av FNs 169 delmål ble plukket ut og omsatt til konkrete tiltak en eiendomsbedrift kan bruke.

Norskeiendom.org/baerekraft/ er blitt en av de mest besøkte Norsk Eiendom-nettsidene, og bærekraftsverktøyet brukes aktivt av medlemsbedrifter så vel som kommuner.

Dessverre ser vi at mange hopper bukk over delmålene og mistolker FNs bærekraftsmål når de lager strategier. Vi ser også at mange bedrifter og organisasjoner fokuserer på miljø, men glemmer sosial og økonomisk bærekraft.

- For å unngå slike problemer og for å sikre at målene blir konkrete og treffer målgruppen, mener vi at regjeringen bør initiere et tilsvarende arbeid som ble gjort med “Grønn konkurransekraft”, med sektorvise veikart. Dette kan gjøres som en del av handlingsplanen eller være en parallell prosess. Da vil vi både få sektorvise mål og tiltak.

INNRETNING

Dokumentet bør så mye som mulig være sektorspesifikk hvor man kobler FNs bærekraftsmål til konkrete tema og mål som næringsaktørene skal jobbe etter. Det er også viktig at den har konkrete mål og tiltak for hva nasjonale og lokale myndigheter skal gjøre -- både for å bidra selv, men også for å tilrettelegge for næringsliv og forbrukere.

PROBLEMBESKRIVELSE

Hoveddilemmaet for eiendomsbransjen er en rekke regelverk som hindrer innovasjon og nytenkning for å gi bærekraftige løsninger.

- Slik EU gjør, bør Norge også gjennomgå sentrale lover og regler for å sikre at de ikke stikker kjepper i hjulene for bærekraftarbeidet. Under følger eksempler på regelendringer som kreves for å fjerne disinsentiver mot bærekraft.

Problem: kommunene trenger flere og bedre verktøy

Eksempel på mulig løsning:

- **Miljø: Gi kommuner mulighet til å redusere eller fjerne eiendomsskatten for miljøsertifiserte bygg.** Å tilføye miljøbygg i § 7 i Eieendomsskattelova er provenynøytralt for staten, samtidig som det gir kommunene mulighet til å skape insentiver for grønne bygg, gjennom helt eller delvis frita miljøsertifiserte bygg fra eiendomsskatt.
- **Økonomisk: Effektivisere regulering av eiendom gjennom økt digitalisering.** Nasjonale myndigheter kan også bidra til raskere saksbehandling av reguleringsaker. Ved å øke takten i boligbyggingen, vil tilbudet øke og prisveksten dempes, slik at flere kan komme seg inn på boligmarkedet.

Problem: disinsentiver som hindrer bærekraftig omstilling

Eksempel på mulig løsning:

- **Sosialt: Klargjøre borettslagloven for å sikre boligsosiale tiltak.** Skattedirektoratet mener at inntekt fra boligsosiale konsepter som leie til eie, ikke kan overstige 15 prosent av totale inntekter uten at det får konsekvenser for hvordan borettslagets andelseiere skattelignes. Samtidig er det jurister som mener at grensen er det dobbelte. Uenigheten om tolkning hindrer enklere vei inn i boligmarkedet for mange. Regelverk må endres for å sikre flere sosiale boligtilbud.
- **Miljø: Forenkle byggeteknisk forskrift slik at det blir enklere å rehabilitere.** I dag er det krevende å rehabilitere flotte og funksjonelle gamle bygg fordi det er vanskelig å møte kravene i byggeteknisk forskrift (TEK). Man kan f.eks. løse det problemet ved å justere “§ 1-2. Forskriftens anvendelse på særskilte tiltak” eller lage en dispensasjonsveileder.
- **Miljø: Fjerne dokumentavgift på grunnmur og andre bærende konstruksjoner, for å unngå riving av bygg.** Om man skal bygge nytt, kan det være fornuftig å beholde grunnmur og andre vitale bærende konstruksjoner. På grunn av dokumentavgiften er det ikke lønnsomt å beholde deler av bygget. Samtidig vet vi at betong er en klimaversting. Det er behov for å skape incentiver for å unngå riving.

- **Miljø: Modernisere regelverk for utveksling av grønn energi mellom aktører innenfor et naturlig avgrenset område for et plusshus.** I motsetning til termisk energi, kan man ikke som plusshus selge elektrisk kraft til aktører med annet organisasjonsnummer som nabo, leietagere eller selv et datterselskap. Byggene faller utenfor plusskundeordningen og inn under konsesjonsplikten for kraftproduksjon og salg. Modernisering av regelverk trengs for å sikre grønn innovasjon.

Problem: Det mangler insentiver og krav som gjør at hele bredden i næringen blir med på omstillingen

Eksempel på mulig løsning:

- **Sosialt: Krav om kvinnegarderober på byggeplass. Dagens lov skaper et “høna eller egget”-problem.** Er det ikke mange kvinner, stilles det ikke krav, men er det ikke garderobe unngår kvinnelige arbeidstagere slike byggeplasser. Lovverket bør endres etter modell fra tariffavtalen fra 2020, slik at kravet gjelder alle byggeplasser.
- **Miljø: Innføre krav om å dokumentere klimagassutslipp fra bygg i byggt teknisk forskrift.** For at bransjen skal ta grep om de verste utslippene fra bygg, er det viktig å innføre dokumentasjonskrav for utslipp i byggt teknisk forskrift (TEK), inklusiv utslipp fra energibruk og materialer.
- **Miljø: Styrke ENOVA-støtte til bolig og næringseiendom.** Bygg-, anlegg- og eiendom er den skjulte utslippskjempen. Når man ser på transport, materialbruk og alt som går i bygget (i stedet for kun oppvarming som man gjerne måler), er denne bransjen faktisk en klimaversting. Men det betyr også enormt potensiale for utslippskutt. Årsrapportene til ENOVA viser en nedgang i støtte til bransjen. Det må snus for å gi Norges største fastlandsnæring en egen “elbilrevolusjon”.

MÅLING OG RAPPORTERING

Utarbeidelsen med sektorvise veikart vil være en god måte å finne riktig måling og rapportering. Særlig innen sosial bærekraft er det krevende å måle på en god måte.

Som tidligere nevnt, bør ikke måling og rapportering føre til unødvendig byråkrati for bedriftene. Futurebuilt som er et kommunalt samarbeid for å sikre miljøvennlige forbildeprosjekter innen eiendom, har eksempelvis harmonert sine krav med miljøsertifiseringen BREEAM. Det jobbes også med å harmonisere miljøsertifiseringene med EUs taksonomi.

- **Det er viktig at kravene og rapporteringen harmonerer med statlig, kommunalt og europeisk regelverk.**

I Eiendomssektorens veikart, peker vi også på å stille krav som en del av byggt teknisk forskrift.

- **Innføre krav om å dokumentere klimagassutslipp fra bygg i byggt teknisk forskrift.** For at bransjen skal ta grep om de verste utslippene fra bygg, er det viktig å innføre dokumentasjonskrav for utslipp i byggt teknisk forskrift (TEK), inklusiv utslipp fra energibruk og materialer.

TILTAK

Tiltakene rettet mot myndighetene bør peke på følgende for å sikre omstilling i næringslivet:

- **Regjering/Storting:** Gjennomgå sentrale lover og regler for å skape insentiver for omstilling, slik EU gjør i forbindelse med sin “Green Deal”.

- Kommuner/fylkeskommuner: innkjøp, reguleringer og øvrige vedtak gjennomsyres av bærekraftsmålene.

For næringslivet generelt, og eiendomsbransjen spesielt:

- Lage sektorvise veikart i samarbeid med næringslivet, tilsvarende regjeringens arbeid med Grønn konkurransekraft. Disse bør være en kombinasjon av hva næringslivet selv må gjøre og hvordan myndigheter lokalt/nasjonalt/europeisk kan bidra med krav, insentiver og regelendringer.

Et slikt sektorveikart for eiendomsbransjen bør harmonere med følgende eksisterende verktøy:

- Norsk Eiendoms bærekraftsstrategi for eiendomsbransjen, i tillegg til en svært operativ oversettelse av bærekraftsmålene for enkeltbedrifter. De relevante av FNs 169 delmål ble plukket ut og omsatt til konkrete tiltak en eiendomsbedrift kan bruke. [Norskeiendom.org/baerekraft/](https://norskeiendom.org/baerekraft/) er blitt en av de mest besøkte Norsk Eiendom-nettsidene, og bærekraftsverktøyet brukes aktivt av medlemsbedrifter så vel som kommuner.
- Eiendomssektorens veikart mot 2050 som er utviklet av Norsk Eiendom og Grønn Byggallianse
- [Norsk Eiendoms Håndbok for bærekraftig stedsutvikling](#) gir eiendomsutviklere innsikt i temaet bærekraftig stedsutvikling, samt konkrete tips for stedsutvikling. Den tar for seg alle tre bærekraftsområder.

[Bygg21s 10 kvalitetsprinsipper for bærekraftige bygg og områder](#), som dekker hele bærekraftsperspektivet, og som vi anbefaler å bruke i enhver planlegging av et område eller bygg.

KONKLUSJON

Oppsummert tror vi at det vil være klokt med sektorvise veikart som utarbeides parallelt med regjeringens handlingsplan. På den måten vil vi kunne få konkrete, ambisiøse og relevante mål og tiltak for hver næring gjennom bidrag fra både myndigheter og bedrifter. Krav som stilles til bedriftene må harmonere med annet arbeid fra myndighetene og i bransjene.

Vår erfaring med å utarbeide en helt konkret bærekraftstrategi for eiendomsbransjen, kan være anvendelig for andre næringer også. Vi bidrar gjerne i departementets videre arbeid med å utarbeide en handlingsplan for bærekraft.

Med vennlig hilsen

Tone Tellevik Dahl
Adm.dir. Norsk Eiendom

Vedlegg: Utdrag fra Bærekraftstrategi for eiendomsbransjen

Vedlegg: Relevante bærekraftsmål for eiendomsbransjen og konkrete tiltak

- *Utdrag fra Norsk Eiendoms "Bærekraftstrategi for eiendomsbransjen"*

Flere selskaper ønsker å ha et bevisst forhold til, og være med å oppfylle, FN's bærekraftsmål. Ved første øyekast kan enkelte av FN's 17 bærekraftsmål virke svært relevante, mens andre ikke. For å ha en presis tilnærming er det derimot viktig å se på de 169 delmålene for å forstå om målene er bransjerelevante. Dette vedlegget er derfor en gjennomgang av delmålene som har relevans for næringen, og eksempel på tiltak som kan benyttes. På denne måten er denne delen en nyttig peker for eiendomsbedrifter som skal utvikle sin bærekraftsstrategi.

Ingen av delmålene under mål 2 om sult og mål 10 om ulikhet har bransjen direkte innvirkning på, og vil derfor ikke bli behandlet i dokumentet. Referanse til eksemplene det vises til under finnes i slutten av dette dokumentet. Dokumentet er ikke uttømmende, og vil bli oppdatert på <https://www.norskeiendom.org/baerekraft/>, men gir en nyttig oversikt og innføring.

MÅL 1: UTRYDDE FATTIGDOM

Relevante delmål

1.2) Innen 2030 og i samsvar med nasjonale definisjoner, minst halvere andelen menn, kvinner og barn i alle aldre som lever i **fattigdom**.

1.4) Innen 2030 sikre at alle kvinner og menn, særlig fattige og sårbare personer, har lik rett til økonomiske ressurser samt **tilgang til** grunnleggende tjenester, eierskap til og kontroll over jord og annen form for **eiendom**, arv, naturressurser, egnet teknologi og finansielle tjenester, herunder mikrofinansiering.

1.5) Innen 2030 bygge opp **motstandskraften** til fattige og personer i utsatte situasjoner, slik at de blir mindre utsatt for og sårbare overfor klimarelaterte ekstreme hendelser og andre økonomiske, sosiale og miljømessige påkjenninger og katastrofer.

Tiltak:

- ✓ Krav om etisk handel i kontrakter og ved innkjøp (f.eks. NS-ISO 20400 Bærekraftige innkjøp)
- ✓ Sikre variert boligmix, som inkluderer rimelige boenheter av god kvalitet (f.eks. Oslo kommunes Kompaktboligstandard)
- ✓ Øke bruken av kommersiell "leie til eie"
- ✓ Samarbeide med myndighetene om en "tredje boligsektor"

MÅL 3: GOD HELSE

Relevante delmål

3.9) Innen 2030 betydelig redusere antall dødsfall og sykdomstilfeller forårsaket av **farlige kjemikalier og forurenset luft, vann og jord**.

Strakstiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Kun kjøpe bygningsprodukter uten innhold av helse- og miljøfiendtlige stoffer
- ✓ Etterspørre fossilfri byggeplass (inkludert transport)

Øvrige tiltak:

- ✓ Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser
- ✓ Tilrettelegge for at bruker av bygget velger miljøvennlige fremkomstmidler

MÅL 4: GOD UTDANNING

Relevante delmål

4.4) Innen 2030 oppnå en betydelig økning i antall unge og voksne med **kompetanse**, blant annet i tekniske fag og yrkesfag, som er relevant for sysselsetting, anstendig arbeid og entreprenørskap.

Tiltak:

- ✓ Krav om bruk av lærlinger i kontraktene
- ✓ Ha praktikantstillinger i virksomheten
- ✓ Samarbeide med forskningsmiljøer

MÅL 5: LIKESTILLING MELLOM KJØNNENE

Relevante delmål

5.1) Gjøre slutt på alle former for **diskriminering** av jenter og kvinner i hele verden.

5.5) Sikre kvinner fullstendig og reell deltakelse og like muligheter til **ledende stillinger på alle nivåer** i beslutningsprosessene i det politiske, økonomiske og offentlige liv.

Tiltak:

- ✓ Følge Likestillings- og diskrimineringsombudets "Håndbok for arbeidslivet. Likestilling og mangfold"
- ✓ Øke kvinneandel i styrer og alle beslutningsnivåer
- ✓ Kontraktskrav om separate garderober på byggeplasser

MÅL 6: RENT VANN OG GODE SANITÆRFORHOLD

Relevante delmål

6.3) Innen 2030 sørge for bedre **vannkvalitet** ved å redusere forurensning, avskaffe avfallsdumping og mest mulig begrense utslipp av farlige kjemikalier og materialer, halvere andelen ubehandlet **spillvann** og i vesentlig grad øke gjenvinning og trygg ombruk på verdensbasis.

Strakstiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Kun kjøpe bygningsprodukter uten innhold av helse- og miljøfiendtlige stoffer

Øvrige tiltak:

- ✓ Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser

MÅL 7: REN ENERGI FOR ALLE

Relevante delmål

7.2) Innen 2030 betydelig øke andelen **fornybar energi** i verdens samlede energiforbruk.

7.3) Innen 2030 doble **energieffektivitetsraten** på verdensbasis.

Strakstiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Fjerne fossil oppvarming, også til topplast
- ✓ Bestille energibudsjett for beregnet reelt energibruk (i tillegg til beregningskrav i TEK) og dokumentasjon av hvilke tiltak som er gjort for å få ned forventet reelt energibruk i drift av bygget (Se også NS-EN ISO 52000-serien, NS 6430 og SN/TS 3031)
- ✓ Gjennomføre en utredning om hva takflatene kan og bør brukes til, som f.eks. [...] energiproduksjon
- ✓ Inkludere krav om energiledelse i leieavtalene (jf. Veikartet)

MÅL 8: ANSTENDIG ARBEID OG ØKONOMISK VEKST

Relevante delmål

8.4) Til og med 2030 gradvis å **bedre utnyttelsen av globale ressurser** innenfor forbruk og produksjon, og arbeide for å oppheve koblingen mellom økonomisk vekst og miljødeleggelse, i samsvar med det tiårige handlingsprogrammet for bærekraftig forbruk og produksjon, der de utviklede landene går foran.

8.5) Innen 2030 oppnå full og produktiv sysselsetting og **anstendig arbeid** for alle kvinner og menn, deriblant ungdom og personer med nedsatt funksjonsevne, og oppnå lik lønn for likt arbeid.

8.8) Beskytte **arbeiderrettigheter** og fremme et **trygt og sikkert** arbeidsmiljø for alle arbeidstakere, herunder arbeidsinnvandrere og særlig kvinnelige innvandrere, samt arbeidstakere i vanskelige arbeidsforhold.

Tiltak:

- ✓ Stille seriøsitetskrav i kontrakter
- ✓ Bruke seriøsitetsregister (f.eks. Startbank)
- ✓ Styrke oversikten over underleverandører (f.eks. ved å begrense antall ledd på underleverandører)
- ✓ Krav om etisk handel i kontrakter og ved innkjøp (f.eks. NS-ISO 20400 Bærekraftige innkjøp)

MÅL 9: INNOVASJON OG INFRASTRUKTUR

Relevante delmål

9.4) Innen 2030 oppgradere infrastruktur og **omstille næringslivet** til å bli mer bærekraftig, med en mer **effektiv bruk av ressurser** og større anvendelse av rene og **miljøvennlige teknologiformer og industriprosesser**, der alle land gjør en innsats etter egen evne og kapasitet.

Straktiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Premiere innovative løsninger og diskutere risiko-håndtering, for eksempel gjennom å sette av en egen post i budsjettet for risiko ved utprøving av nye løsninger

Øvrige tiltak:

- ✓ Innføre innovasjonsledelse (f.eks. CEN/TS 16555)

MÅL 11: BÆREKRAFTIGE BYER OG SAMFUNN

Relevante delmål

- 11.1) Innen 2030 sikre **allmenn tilgang til tilfredsstillende og trygge** boliger og grunnleggende tjenester til en overkommelig pris, og bedre forholdene i slumområder.
- 11.2) Innen 2030 sørge for at alle har tilgang til trygge, lett tilgjengelige og **bærekraftige transportsystemer til en overkommelig pris**, og bedre sikkerheten på veiene, særlig gjennom utbygging av offentlige transportmidler og med særlig vekt på behovene til personer i utsatte situasjoner, kvinner, barn, personer med nedsatt funksjonsevne samt eldre.
- 11.3) Innen 2030 oppnå en mer inkluderende og bærekraftig **urbanisering** med mulighet for en integrert og bærekraftig bosettingsplanlegging og -forvaltning som gir medbestemmelse i alle land.
- 11.4) Styrke innsatsen for å verne om og sikre verdens **kultur- og naturarv**.
- 11.5) Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon i antall dødsfall og antall personer som rammes av **katastrofer**, herunder vannrelaterte katastrofer, samt i betydelig grad minske de direkte økonomiske tap i verdens samlede bruttonasjonalprodukt som følge av slike katastrofer, med vekt på beskyttelse av fattige og personer i utsatte situasjoner.
- 11.6) Innen 2030 redusere negative konsekvenser for **miljøet i storbyene** målt per innbygger, blant annet ved å legge særlig vekt på **luftkvalitet** samt offentlig og annen form for **avfallshåndtering**.
- 11.7) Innen 2030 sørge for allmenn tilgang til trygge, inkluderende og lett tilgjengelige **grøntområder** og offentlige rom, særlig for kvinner, barn og eldre samt personer med nedsatt funksjonsevne.

Straktiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Vurdere byggets muligheter for samspill med omgivelsene
- ✓ Vurder hvordan boligprosjektet kan stimulere brukere til en bærekraftig livsstil

Øvrige tiltak:

- ✓ Følge Håndbok for bærekraftig stedsutvikling
- ✓ Innføre ledelsessystem for bærekraftig utvikling i lokalsamfunn (f.eks. BREEAM Communities og NS-EN ISO 37101)

MÅL 12: ANSVARLIG FORBRUK OG PRODUKSJON

Relevante delmål

12.1) Gjennomføre det tiårige handlingsprogrammet for **bærekraftig** forbruk og **produksjon**, med deltakelse fra alle land og der de utviklede landene går foran, samtidig som det tas hensyn til utviklingslandenes utviklingsnivå og muligheter.

12.4) Innen 2020, og i samsvar med internasjonalt vedtatte rammeverk, oppnå en mer **miljøvennlig forvaltning av kjemikalier og alle former for avfall** gjennom hele deres livssyklus, og betydelig redusere utslipp av kjemikalier og avfall til luft, vann og jord for mest mulig å begrense skadevirkningene for menneskers helse og for miljøet.

12.5) Innen 2030 betydelig **redusere avfallsmengden** gjennom forbud, reduksjon, gjenvinning og ombruk.

12.6) Stimulere selskaper, særlig store og flernasjonale selskaper, til å innføre **bærekraftige arbeidsmetoder** og integrere informasjon om bærekraft i sine **rapporteringsrutiner**.

Strakstiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Kun kjøpe bygningsprodukter uten innhold av helse- og miljøfarlige stoffer
- ✓ Kreve at arkitekten utarbeider plan for hvordan materialene kan demonteres og gjenbrukes ved ombygging eller rivning og tilstrebe å finne løsninger og materialer som gir minst mulig avfall
- ✓ Etterspørre fossilfri byggeplass
- ✓ Etterspørre og prioritere bygningsprodukter som har lave klimagassutslipp (dokumentert gjennom Environmental Product Declaration)

Øvrige tiltak:

- ✓ Etterspørre avfallsfrie byggeplasser
- ✓ Nøye vurdere om rivning er riktig (NB. Grønn Byggallianse kommer med veilederen "Tenk deg før du river" i 2019)

MÅL 13: STOPPE KLIMAENDRINGENE

Relevante delmål

13.3) Styrke enkeltpersoners og institusjoners evne til å **motvirke, tilpasse seg og redusere konsekvensene** av klimaendringer og deres evne til tidlig varsling, samt styrke kunnskapen og bevisstgjøringen om dette.

* I erkjennelsen av at **FNs rammekonvensjon om klimaendring** er det viktigste internasjonale og mellomstatlige forumet for forhandlinger om globale tiltak mot klimaendringer.

Strakstiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Innføre miljøledelsessystem, f.eks. en "BREEAM In Use"-gjennomgang, på hele porteføljen og sette opp plan for kontinuerlig forbedring av byggene
- ✓ Etterspørre fossilfri byggeplass (inkludert fossilfri transport til/fra byggeplass)
- ✓ Fjerne fossil oppvarming
- ✓ Gjennomføre en utredning om hva takflatene kan og bør brukes til, som f.eks. [...] energiproduksjon
- ✓ Etterspørre og prioritere bygningsprodukter som har lave klimagassutslipp (dokumentert gjennom EPD (Environmental Product Declaration))

Øvrige tiltak:

- ✓ Kartlegge og forbedre fotavtrykket via klimagassregnskap (f.eks. NS3720) og livsløpsvurderinger (LCA: Life Cycle Assessment)
- ✓ Passivhus og lavenergibygninger (NS 3700 og NS 3701)
- ✓ Tilrettelegge for at bruker av bygget velger miljøvennlige fremkomstmidler

MÅL 14: LIV UNDER VANN

Relevante delmål

14.1) Innen 2025 forhindre og i betydelig grad redusere alle former for **havforurensning**, særlig fra landbasert virksomhet, herunder forurensning forårsaket av flytende vrakrester og næringsstoffer.

Tiltak:

- ✓ Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser

MÅL 15: LIV PÅ LAND

Relevante delmål

15.1) Innen 2020 sikre bevaring, gjenoppretting og bærekraftig bruk av **ferskvannsbaserte økosystemer** og tjenester som benytter seg av disse økosystemene, på land og i innlandsområder, særlig skoger, våtmarker, fjell og tørre områder, i samsvar med forpliktelser i henhold til internasjonale avtaler.

15.2) Innen 2020 fremme gjennomføring av en bærekraftig forvaltning av all slags skog, stanse **avskoging**, gjenopprette forringede skoger og i betydelig grad øke skoggjenreising og nyplanting på globalt nivå.

15.5) Iverksette umiddelbare og omfattende tiltak for å redusere ødeleggelsen av habitater, stanse tap av **biologisk mangfold** og innen 2020 verne truede arter og forhindre at de dør ut.

15.8) Innen 2020 innføre tiltak for å unngå innføring og spredning av **fremmede arter** og for i betydelig grad å redusere fremmede arters påvirkning på land- og vannbaserte økosystemer, samt kontrollere eller utrydde prioriterte miljøfremmede arter.

15.9) Innen 2020 innarbeide prinsipper om økosystemer og biologisk mangfold i **nasjonale og lokale planleggings- og utviklingsprosesser**, strategier for fattigdomsreduksjon samt regnskaper.

Straktiltak fra Eiendomssektorens veikart mot 2050:

- ✓ Utnytte takflatene, bl.a. til vegetasjon

Øvrige tiltak:

- ✓ Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser
- ✓ Vektlegge biologisk mangfold og økosystemer ved planlegging av byggeprosjekter
- ✓ Stille krav om at fremmede arter ikke innføres

MÅL 16: FRED OG RETTFERDIGHET

Relevante delmål

16.5) Oppnå en betydelig reduksjon i alle former for **korrupsjon** og bestikkelser.

16.7) Sikre lydhøre, inkluderende, medbestemmende og representative **beslutningsprosesser** på alle nivåer.

Tiltak:

- ✓ Implementere ledelsessystemer for antikorrupsjon (f.eks. NS-ISO 37001 Antikorrupsjon)
- ✓ Bedre medvirkningsprosessen i reguleringsaker (NB. Norsk Eiendom kommer med en veileder i 2019)

MÅL 17: SAMARBEID FOR Å NÅ MÅLENE

Relevante delmål

17.17) Stimulere til og fremme velfungerende **partnerskap** i det offentlige, mellom det offentlige og private og i det sivile samfunn, på grunnlag av partnerskapenes erfaringer og ressursstrategier.

Tiltak:

- ✓ Signere Veikartet for eiendomssektoren
- ✓ Inngå miljøpartnerskap mellom offentlig og privat (f.eks. Futurebuilt)

TILTAK OPPSUMMERT

Bærekraftsmål og delmål	Strakstiltak /Veikart	Standard	Øvrige tiltak		
1. Fattigdom		NS-ISO 20400 Bærekraftige innkjøp	Rimelige boenheter med kvalitet: Oslo kommunes Kompaktboligstandard	Kommersiell "leie til eie"	
3. Helse	x		Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser	Fossilfri transport under bygging og av bruker	
4. Utdanning			Lærlingkrav	Praktikantordning i egen virksomhet	Samarbeide med forskningsmiljøer
5. Likestilling			Øke kvinneandel i styrer og alle beslutningsnivåer	LDOs "Håndbok for arbeidslivet. Likestilling og mangfold"	
6. Vann og sanitær	x		Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser		
7. Ren energi	x	NS-EN ISO 52000-serien, NS 6430 og SN/TS 3031	Installere fornybar energiproduksjon i bygg	Krav om energiledelse i leieavtalene	
8. Arbeid og økonomi		NS-ISO 20400 Bærekraftige innkjøp	Seriøsitetskrav i kontrakter	Bruke seriøsitetsregister	Styrke oversikten over underleverandører
9. Innovasjon og infrastruktur	x	CEN/TS 16555			
11. Byer og samfunn	x	NS-EN ISO 37101	"Håndbok for bærekraftig stedsutvikling"	BREEAM Communities	
12. Forbruk og produksjon	x		Etterspørre avfallsfrie byggeplasser	Veileder: "Tenk deg om før du river"	
13. Klima	x	NS3720, NS 3700 og NS 3701	Tilrettelegge miljøvennlige transport		
14. Liv under vann			Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser		
15. Liv på land	x		Fjerne potensielle utslippskilder på byggeplasser	Vektlegge biologisk mangfold og økosystemer ved planlegging av byggeprosjekter	Krav mot fremmede arter
16. Fred og rettferdighet		NS-ISO 37001	Medvirkningsprosess-veileder		
17. Samarbeid	x		Inngå miljøpartnerskap mellom offentlig og privat		

*Fargene viser til hvilke av de tre bærekraftsdimensjonene: sosial (rødt), miljø (grønt) og økonomi/styring (gult), som er mest relevant for målet sett fra eiendomsbransjen.